

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

תחילת פרק המניח - כד וחבית, נתקל פטור

הרב דני ווינט

ריש לקיש אמר: אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל - בשביל משנתו שאינה סדורה עליו, שנאמר "והוא לא פנים קלקלי"¹. מאי תקנתיה? - ירבה בישיבה, שנאמר "וחילים יגבר. ויתרון הכשיר חכמה"² - כל שכן אם משנתו סדורה לו מעיקרא. כי הא דריש לקיש הוה מסדר מתניתיה ארבעין זמנין כנגד ארבעים יום שניתנה תורה, ועייל לקמיה דרבי יוחנן, רב אדא בר אהבה מסדר מתניתיה עשרין וארבע זמנין כנגד תורה נביאים וכתובים. ועייל לקמיה דרבא. (תענית ז ע"ב)

רבים הם התלמידים בני דורנו שלימוד הגמרא קשה עליהם כברזל. בציטוט שלעיל, הגמרא מאבחנת את מקור הקושי ב"משנה שאינה סדורה" - לימוד מעורפל שאין בו סדר ובהירות המותיר את התלמיד מבולבל ומתוסכל. הוא אינו רואה שלבים בהתפתחות הסוגיה, אינו מבין את מהלכה וממילא אינו שותף לתכלית הסוגיה ולמסקנותיה.

דפי עבודה אלו הם "דפים צומחים". חילקנו את לימודנו לשלבים:

שלב ראשון: סריקת הסוגיה וחלוקת הסוגיה לפסקאות. [החלוקה תהיה בעיקר ע"פ בסיס המונחים התלמודים]

שלב שני - חלוקת הפסקה ל"שורות בעלות משמעות" [ובכך גם בודק עצמו]

שלב שלישי - אפיון כל פסקה, והקשרה לפסקאות האחרות

שלב רביעי - הסבר הפסקה בלשונו

שלב חמישי - "חמש השאלות"

שלב שישי - בניית ציור הסוגיה [על ידי תרשים זרימה, החלקים הם הפסקאות בתוך תיבות

טקסט]

שלב שביעי - מתוך הנסיון "לצייר" את הסוגיה עולים שאלות מרובות - נסיון לפותרן.

שלב שמיני - לימוד הראשונים כפרשני הסוגיה.

כמוכן שבכיתה ז' לא עושים את כל השלבים, אך יש לנו מודל ללימוד עצמי ואו עם חברותות מכיתה ז'.

¹ קהלת י, י.
² שם.

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

כמובן שבכל מודל המודל הוא טכני, הוא בסה"כ כלי מסודר, אך יש צורך להכניס גם את הנשמה לכלי, מוטיבציה פנימית לעצם הלימוד – לימוד דבר ה', "א"ר יוחנן: לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה" (גיטין ס ע"ב)

בנק אפיונים [לאפיוני הפסקאות]:
משנתינו, הבאת ציטוט ממשנה/ברייתא, קושיא, שאלה, דחיה, תשובה תירוץ, סיוע [מסברה/מקור תנאי ...], סיפור, פרשנות וכו'

הצורה	האפיון ופרשנותו
	א. מימרא – ציטוט מקורות תנאיים, אימרה אמוראית, פסק הלכה וכדומה. [הברירת מחדל]
	ב. שאלה - שאלת בירור אינפורמטיבית (מי? איפה? וכדומה).
	ג. קושיא – ערעור על עצם הדין, שאם יתקבל יבטל את הדין, כגון סתירה ממקור בעל אותה רמת סמכות (ורמינהו), פרכא מניה וביה (הא גופא קשיא) או מיתבי \ תיובתא - קושיא ממקור בעל סמכות גבוהה יותר.
	ד. דחיה - זהה לקושיא, אך אינה ערעור על הדין עצמו אלא על ההוכחה \ הראיה לו. קבלת הדחיה קובעת שהדין אינו מוכרח מהראיות שהובאו לו.
	ה. תשובה \ תירוץ - תשובה על שאלה, תרוץ על קושיא.
	ו. סיוע - הבאת הוכחה, מקור, הנמקה או סברה המחזקים את הדברים.
	ז. פרשנות - פרשנות על מקור (כגון "הני מילי", "לא שנו אלא").
	ח. סיפור \ מעשה - הסיפור מקביל למימרא, אלא שהמימרא מנוסחת כהלכה ואילו הסיפור \ מעשה הוא מקרה מהחיים. לעיתים יבוא הסיפור כהוכחה ולעיתים "כחומר גלם". ממנו ילמדו ההוכחה או הדין.

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

חמש השאלות

בדפי העבודה לעיל, הובאו רק את עיקרי השאלות, משום שהם כווננו לתלמידי כיתה ז', לקראת החטיבה העליונה ניתן להביא את כל חמשת השאלות.

הרב חיים זאב ליפשיץ³ מחלק את תהליך החשיבה האנושית לשלבים. לדבריו, כל מטלה מחייבת את האדם לכמה שלבי מחשבה המובילים לפתרון:

הגדרת הנושא – אבחון ראשוני של המטלה.

הגדרת המטרה – הבנת תכלית המטלה.

דרכי הפתרון – הצגת הדרכים השונות להגעה אל התכלית ובחינתן (מעלות וחסרונות).

בחירת הפתרון המועדף – בחירת הדרך הנכונה ביותר להגעה אל התכלית.

דרך חשיבה זו היא טבעית לאדם⁴ ולכן כדאי "לתרגם" את הסוגיה לשלבי חשיבה אלה, ובכך לקרב את התלמיד למהלך הסוגיה.⁵

חמש השאלות הקבועות שאנו שואלים בכל סוגיה הן:

א. מהי כותרת הסוגיה, המגדירה את הנושא בו היא עוסקת?

ב. מהי מטרת הסוגיה?

ג. מהי מסקנת הסוגיה, וכיצד הגענו למסקנה זו (מהם "חומרי הגלם" וכיצד בנינו מהם את המסקנה)?

ד. מהי ה"הוה אמינא" (אחת או כמה) של הסוגיה וכיצד היא נדחית?

ה. אלו נושאים ומושגים הועלו כבדרך אגב בסוגיה (וכן מונחים תלמודיים ומילים חדשות בארמית שמתוספים לנו מסוגיה זו)?⁶

כאן נדרש הלומד להביט בסוגיה בכללותה ולא רק על פרטים מסוימים בחלקיה, ולהבין את מהלכה.⁷

³ הרב חיים זאב ליפשיץ שליט"א תלמיד חכם ירושלמי ראש "סדנת אנוש", בעל ידע רחב ביותר בחכמה היהודית ובחכמות הגוים, ובעל עיון מעמיק בתורת הנפש היהודית. העמיד תלמידים הרבה.

⁴ דוגמה מעשית – ראובן הוזמן לאירוע אצל חברו שמעון = הנושא. ראובן רוצה להגיע לאירוע אך מתלבט כיצד יעשה זאת = המטרה. הוא יכול לנסוע ברכבו הפרטי, באוטובוס, בטרמפ או להגיע רגלית. המרחק רב מכדי ללכת ברגל. אם יסע באוטובוס, יצטרך למצוא דרך אחרת לחזור, כיון שאין אוטובוס החוזר לישבו בשעות סיום השמחה. הטרמפ יחייב נסיעה ארוכה יותר. אשתו מתכננת להשתמש ברכב באותו יום = דרכי הפתרון. ראובן החליט לקחת את הרכב ומצא טרמפ לאשתו = בחירת הפתרון המועדף.

⁵ "כל משא ומתן... נוסד על יסודות ראשוניים, נמצאים בטבע שכלנו" (רמח"ל, דרך תבונות, מהדורת אשכול עמ' יא.).

⁶ כך התלמיד צובר גם ידע רב.

⁷ מומלץ לחזור על שלב זה גם לאחר שלב ההצגה הגרפית. התרשים עשוי לפתוח בפני הלומד היבטים חדשים שיתבטאו בתשובות חדשות ואחרות לחמש השאלות.

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

המבנים

שמים קו בין הקוביות כל פעם שעוברים שלב, בין המקשן לתרצן וכדומה. כל זמן שהמקשן עדיין מקשה, אז הקוביות מחוברות.

במבנים ניתן לבנות ע"פ המפרשים השונים, וכשהתלמידים בונים מבנים אלו הם בד"כ מבינים בצורה שונה זה מזה ואז רואים שזה מחלוקת ראשונים בהבנת הסוגיה.

לדוגמא: בסוגיה מספר 2 ישנה מחלוקת ראשונים כאיזה אמורא נפסקה ההלכה, כמו כן יהיה תלמידים שיבנו את הסוגיה בדרך שונה זה מזה.

בסוגיה מספר 1 – הרשב"א לא יחבר את דברי הגמרא "למקח וממכר" עם תשובת רב פפא. [יהיה תלמיד שיסיק למסקנה שכוונת המשנה ללמדנו שאין הולכין בממון אחר הרוב, יהיה תלמיד אחר שיסיק כהבנת הרשב"א]

הסבר המבנה: [ישנם מבנים חילופיים, לפי הפרשנויות השונות בסוגיה, בעצם בניית המבנה אינו רק סיכום אלא מאיץ "טריגר" להעלאת סברות וקושיות, שבד"כ הם קושיות "הראשונים"]

סוגיה 1 – חילופי המילים "כד" ו"חבית" במשנה

קוביה 1: משנתינו

קוביות 2 – 6: הקושיא מדוע משנתינו פתחה בכד וסיימה בחבית. והגמרא ממשיכה את קושייתך בהבאה שני מקורות נוספים שכך היה המקרה.

קוביה 7 – פרשנות רב פפא למשנתינו, וכדרך אגב כך גם מפרש את המקורות האחרים.

קוביות 8 - 13 הגמרא דנה בפרושו של רב פפא ושואלת שתי שאלות 1. מאי נפקא מינה? 2. באיזה מקרה במדויק מדובר. ומסיקה: שבמקומות שמשמשים בשני לשונות לחפץ אחד [כד=חבית], הולכים אחר המוחזק אף שהוא מן המיעוט, כי אין הולכים בממון אחר הרוב.

הציר המרכזי של הסוגיה הם הקוביות מספר 1--7--9--13: דהיינו, רב פפא מפרש את המשנה, והגמרא ב-9 וב-13 מפרשת את דברי רב פפא.

ניתן היה לבנות המבנה גם בצורות שונות, לדוגמא המבנה יהיה מאוד שונה לפי פרשנותו של הרשב"א.

סוגיה 2 – "נתקל פטור"

קוביה 1: ציטוט השורות מהמשנה שעליו הגמרא מתכוננת לדון.

קוביה 2: מטרת הסוגיה, מהי סברת המשנה שנתקל פטור, והרי אנו יודעים מהמשנה הקודמת שאדם מועד לעולם!

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

קוביות 3-5: תירוצים על הקושיה, ובעצם מפרשים שהמשנה דנה במקרה יוצא מן הכלל, ולכן הדין הוא פטור.

קוביות 6-7: קושיה לשונית על דברי רב, ותירוץ.

קוביה 8: תירוץ נוסף לקושיה הראשונה של הסוגיה, אך שונה מכל שאר התירוצים, בעצם פרשנותה את המשנה, שאין המשנה מדברת על מקרה חריג אלא נתקל פטור, ולמרות שאדם מועד לעולם, בדרכים האדם פטור כי אין דרך האנשים להתבונן בשעת הליכתם ולכן הדין הוא פטור. דווקא קוביה זו נמצאת מתחת הקושיה כי היא לפי הרבה פוסקים מסקנת הסוגיה.

קוביה 9 - הבאת סיפור של הלכה למעשה.

קוביה 10 - קושיה על פסיקתו של רבא בסיפור.

קוביה 11 - תירוץ על הקושיה שהקשו על רבא. התירוץ בעצם מתבסס על עקרונו של עולא (קוביה 8), ונמצא מתחת לקוביה 8 כי הוא מוסיף נתון חשוב על דברי עולא, שישנו מקרה חריג לדינו של עולא, שנפסקה כמותו בסוגיה]

נקודות שכדאי לשים לב בסוגיה:

סוגיה 1 - חילופי המילים "כד" ו"חבית" במשנה

❖ "המניח את הכד ברשות הרבים..." - מדוע אותו אדם שם את הכד ברשות הרבים? [האם יש נ"מ בין האפשרויות השונות?]

❖ "המניח את הכד ברשות הרבים..." מה יהיה הדין במקרים הבאים:

□□ אדם הניח מבחנה עם חומר יקר ביותר בתוכו, ואדם עבר ברחוב ודרך עליה בלא כוונה. האם חייב או פטור?

□ אדם הניח בובת שעווה של אחד ממנהיגי העולם בגובה של שתי מטר, ברשות הרבים, ואדם הלך ונתקל בה האם הנתקל חייב או פטור?
נסה לדייק במשנה.

❖ כיצד יש להבין את דברי רב פפא: "אמר רב פפא: היינו כד היינו חבית"?
למד את הברייתא הבאה:

❖ תנו רבנן: מעשה ברבי אליעזר שהיה יושב ודורש כל היום כולו בהלכות יום טוב. יצתה כת ראשונה, אמר: הללו בעלי פטסין. כת שניה, אמר: הללו בעלי חביות. כת שלישית, אמר: הללו בעלי כדין. כת רביעית, אמר: הללו בעלי לגינין. כת חמישית, אמר: הללו בעלי כוסות.

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

התחילו כת ששית לצאת, אמר: הללו בעלי מארה. נתן עיניו בתלמידים, התחילו פניהם משתנין. אמר להם: בני, לא לכם אני אומר אלא להללו שיצאו, שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה. בשעת פטירתן אמר להם: לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעזכם. (ביצה טו ע"ב)

האם ישנו קושי מברייתא זו על דברי רב פפא? נסה להשיב.

סוגיה 2 – "נתקל פטור"

❖ "אמרי דבי רב משמיה דרב בממלא רשות הרבים כולה חביות" – האם ניתן לפרש שרב מדבר במקרה שאדם היוצא מפתח ביתו, וישנס שם חביות רבות והוא משתדל לעבור ביניהם בלי לפגוע והוא לצערו הרב נתקל באחד מהם, והוי אונס כמו "באפילה שנו" וב"קרון זוית"? [עיין נחלת דוד]

❖ האם רב, שמואל ורבי יוחנן חולקים או שמביאים דוגמאות שונות לאותו עקרון? לפי כללי התחבורה האם חל על הנהג הכלל של "איבעי ליה לעיוני" או לא?

❖ לפי שלושת התירוצים הראשונים – נתקל חייב ורק אצלנו במשנה ישנו מקרה יוצא מן הכלל. מדוע נתקל חייב והרי מי שהניח את הכד עשה מעשה חריג, וא"כ, יש לנו את הכלל "כל המשנה ידו על התחתונה"? (תוד"ה אמאי פטור).

❖ לשם מה הובא בסוגיה סיפור המעשה בנהרדעא ובפומבדיתא שם שמואל ורבא חייבו? "בשלמא שמואל כשמעתיה, אלא רבא לימא כשמואל סבירא ליה?!" – מה הקושי, מדוע רבא אינו יכול לסבור כשמואל?

את המבנה

ניתן לחלק לתלמידים בתחילת לימוד הסוגיה, וניתן לחלק בסוף הסוגיה כסיכום. וניתן גם לחלק את המבנה ריק מנוסח הגמרא והתלמיד צריך להשלים את נוסח הגמרא לתוך המבנה הריק. בכיתות ט' ומעלה – יש להדריך את התלמידים להכין את המבנה – תרשים זרימה, בעצמם. [אצלי בכיתה התלמידים בונים את המבנה על הקיר בעזרת סקוטשים, והר"מ עובר בין התלמידים וחברות, ושואל ודן במבנה שהתלמידים עושים. [בזמן זה הרב יכול לחזק את המתקשים ולעזור להם בצורה פרטנית בצורה מוחשית וכו', וכמו כן להתייחס ל-"חזקים" בשאלות אתגר.]

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

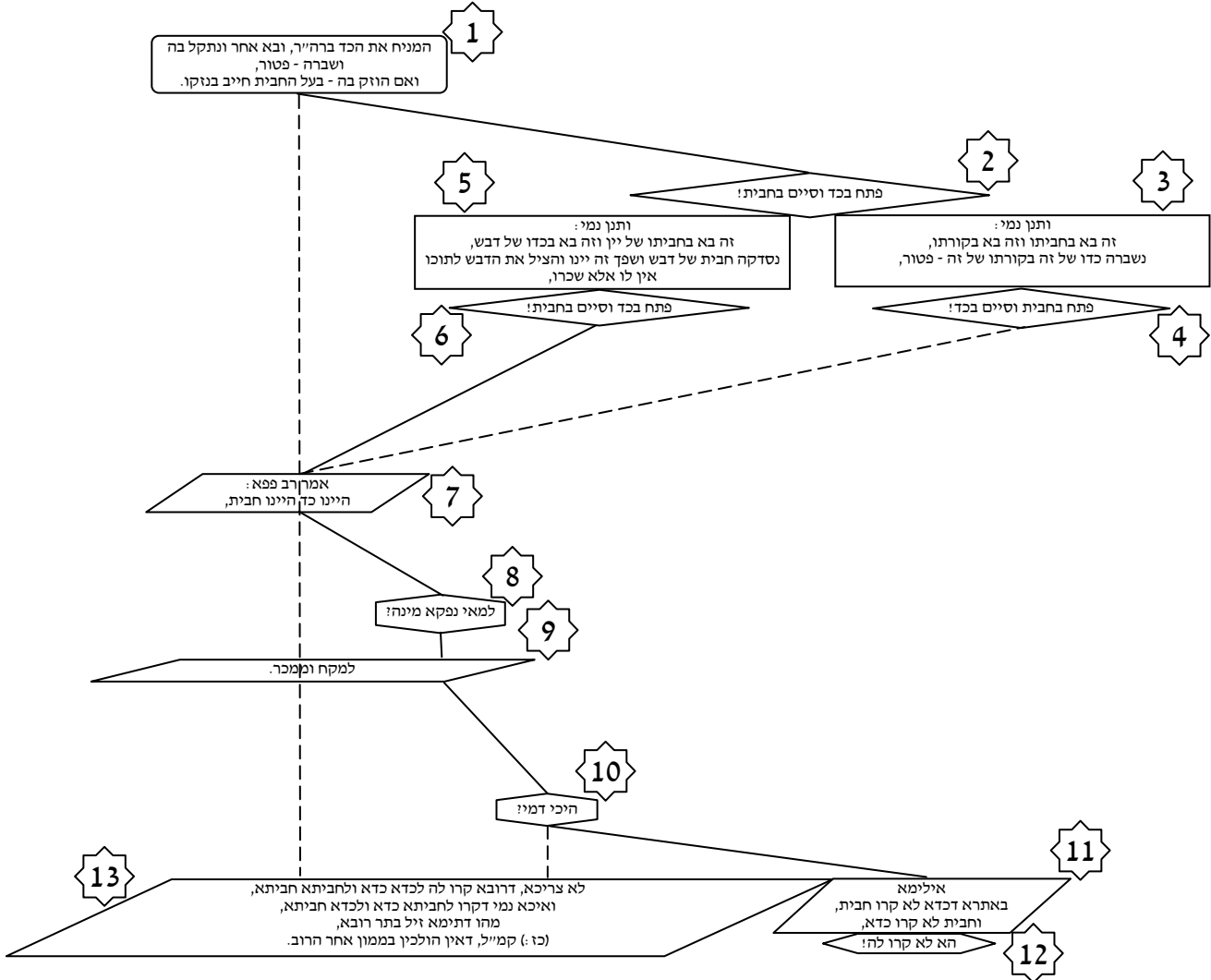
בס"ד

מסכת בבא קמא פרק 3 - דף כז.

סוגיה מספר 1 -

סוגיית - חילופי המילים "כד" ו"חבית" במשנה

שם - _____
כיתה _____

מרכז ישיבות בני עקיבא בישראל ע"ר

בס"ד
מסכת בבא קמא פרק 3 -
דף כז :
חגיגה מספר 7

שם - _____
כיתה _____

